

Opetus- ja kulttuuriministeriö Ympäristöministeriö

Lausuntopyyntönrö: VN/2287/2020

Apoli 2020

Kohti kestävää arkkitehtuuria

Ehdotus uudeksi arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi

Suomen Arkkitehtiliiton lausunto ehdotuksesta uudeksi arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi

Yleisiä kommentteja

Ehdotus uudeksi Arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi on kunnianhimoinen esitys. Se päivittää edellisen, vuonna 1998 laaditun Arkkitehtuuripoliittisen ohjelman nykypäivään ja hahmottaa osuvasti muuttunutta ajankuvaa. Apoli 1998 ohjelman kärki kohdistui julkiseen rakentamiseen ajatuksena, että se toimisi esikuvana rakentamisessa. Apoli 2020 näyttää suuntia kaikille niille, jotka vaikuttavat suomalaisen arkkitehtuurin ja rakentamisen kenttään. Valmistelu aikaisempaa laajemmassa yhteistyössä on tervetullutta, se mahdollistaa myös toimenpiteiden toteuttamisvastuun kohdistamisen laajemmin alan toimijoille. Suomen Arkkitehtiliitto kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä sekä ympäristöministeriötä ohjelman uudistamisesta. Ohjelma on tärkeä arkkitehtuurin alan toimintaa ohjaava asiakirja ja kiitämme myös sen statuksen asettamisesta valtioneuvoston strategiatason asiakirjaksi.

Uudelle Apolille on pyritty luomaan selkeä rakenne; viisi otsikkoa, joiden alla on kunkin kokonaisuuden tavoitetila ja toimenpiteet. Selkeys ei kuitenkaan ulotu otsikoihin asti, sillä sisältö ei aukene riittävästi suoraan sisällysluettelosta. Käsiteltävien aiheiden esiintuomiseksi ja kokonaisuuden helpommin hahmotettavuuden parantamiseksi tulisi luvuissa harkita väliotsikointia. Ohjelman laatimisprosessiin osallistui laaja joukko asiantuntijoita useissa työpajoissa. Niissä kerätty materiaali ja kommentit olisivat kaivanneet lisää työstämistä ja kriittistä karsintaa yhtenäisen kokonaisuuden aikaansaamiseksi.

Ohjelman alussa on syytä myös sanallistaa selkeästi, mitä arkkitehtuurilla tässä ohjelmassa tarkoitetaan. Arkkitehtuuripoliittisen ohjelman tavoitteilla ja toimenpiteillä pyritään vahvistamaan rakennettuun ympäristöön vaikuttavien toimijoiden keskinäistä yhteistyötä. Siksi arkkitehtuuri tulee tässä yhteydessä ymmärtää mahdollisimman laajasti kattamaan rakennusten suunnittelun lisäksi myös kaupunkisuunnittelun, yhdyskuntasuunnittelun ja korjaussuunnittelun. Kielen selkeyttämisellä, oivaltavalla kuvituksella ja muulla graafisella materiaalilla on mahdollisuus kirkastaa ja tukea ohjelman sisältöä ja tehdä siitä helposti lähestyttävä ja houkutteleva. Tällä hetkellä sivun 14 kaavio on koko asiakirjan ainoa kuva.

Ollakseen tehokas kokonaisuus sisältö vaatii reipasta tiivistämistä ja karsintaa muun muassa toimenpiteiden osalta. Toimenpide-ehdotuksia on otsikkotasolla 26 kpl ja yksityiskohtaisempia yhteensä 68 kpl. Apoli 2020 on strateginen ohjelmapaperi, ydin, josta prosessit laajenevat. Vähempi määrä toimenpiteitä riittää etenkin, kun ohjelma on valtioneuvostotason strategia-asiakirja. Ehdotamme että strategisessa ohjelmassa ensin esitetään 26 ylempään tason toimenpidettä. Näiden otsikkomaisten toimenpiteiden alla nyt esitetyt tarkemmat toimenpide-esitykset tulee numeroida ja siirtää vastuutahoineen ohjelman loppuun yhtenäiseksi luetteloksi.

VISIO 2035

Ohjelma-esityksen paikoin hyvinkin laajasti käsittelemistä aiheista, tavoitteista ja toimenpiteistä huolimatta on visiossa onnistuttu pääosin hyvin kiteyttämään arkkitehtuuripoliittisen ohjelman unelmat. Kunkin asiakohdan käsittelyä helpottaisi, jos sitä koskeva visio esitettäisiin myös luvun alussa.

visio I

Ensimmäisessä visiossa tulee näkyä myös rakennusperintö.

visio II

Vision viimeisen lauseen tulee kuvata vahvemmin tapahtunutta muutosta. Tällä hetkellä se kuvaa nykyistä tilannetta. Miten kansalaisten rooli ja vaikuttavuus on toteutunut yhteisen ympäristön rakentamisen prosesseissa vuonna 2035?

visio III

Suomalainen arkkitehtuurin toimiala tekee laaja-alaista JA kansainvälistä yhteistyötä kestävän talouden rakentamisessa.

Tavoitteena ei voi olla vain laaja-alainen kansainvälinen yhteistyö vaan laaja-alainen yhteistyö, josta osa on myös kansainvälistä.

visio IV

Arkkitehtuurilla luodaan kehys arjelle: se on taidetta, toiminnallisuutta, viihtyisyyttä ja elämänlaatua.

“Näyttelytoiminta ja viestintä vahvistavat jaettua ymmärrystä rakennetusta ympäristöstä ja tukevat arkkitehtuurin kansainvälistymistä.” on visiona liian yksityiskohtainen ja kokonaisuudessa marginaalinen. Ehdotamme vision uudelleen muotoilua ja lauseen korvaamista seuraavasti: *Arkkitehtuurin näkyväksi tekeminen viestinnällä vahvistaa jaettua ymmärrystämme rakennetusta ympäristöstä ja tukee ympäristömme hyvää hoitoa ja ylläpitoa.*

visio V

Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatus mielletään jo nyt Suomen vahvuudeksi. Visiossa tulee muotoilla toivottu tilanne vuonna 2035.

Luku I Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus

Ilmastonmuutosta käsittelevästä luvussa keskitytään teknologisiin ja ekologisiin näkökulmiin ja siitä puuttuvat kulttuuriperintö ja kulttuurinen kestävyys. Rakennetun kulttuuriympäristön säilyttäminen on osa kestävyyttä, mikä on tuotava ohjelman tässä luvussa vahvasti ja selkeästi esille. Kaiken rakentamisen lähtökohta on olemassa oleva rakennettu ympäristö. Ohjelmassa on käsitelty vain vähän rakennetun kulttuuriympäristön arvojen säilyttämistä laadukkaan arkkitehtuurin täydennysrakentamisen ja korjaus- ja muutostöiden keinoin. Arvokkaiden ja suojeltujen rakennusten korkealaatuiset ja innovatiiviset korjaus- ja muutostyöt säilyttävät rakennetun kulttuuriympäristön arvoja ja vaalivat näin yhteistä rakennettua kulttuuriperintöä kestävän rakentamisen ja vähähiilisen rakentamisen hengessä.

Tavoitetila 2035

Rakennusperintö tulee nostaa esiin myös tavoitetilassa muuttamalla neljännessä kappaleessa (s.14) oleva lause muotoon: Rakennusperintö (tai kulttuuriperintö) on yhä arvostetumpaa ja korjausrakentaminen kannattavampaa. Sivun 15 ensimmäisestä sanasta voi ottaa ”uudis-” alun pois, niin se koskee myös vanhempaa rakennuskantaa.

Toimenpiteet

Toimenpiteessä A *Rakennussuunnittelun ekologista kestävyyttä edistetään* on mainittu Davosin julistus, jonka pohjalta on tarkoitettu luoda määritelmä arkkitehtoniselle kestävyydelle, joka ottaa huomioon myös ekologisen kestävyden. Tämä ei kuitenkaan avaudu lukijalle, joka ei tunne Davosin julistusta. Toimenpide selkeytyisi, jos viittaus Davosin julistukseen ja EUn kulttuurialan työohjelmaan siirrettäisiin alaviitteeksi tai kuvitustekstiksi. Arkkitehtoninen kestävyys ja rakennuksen tekninen kestävyys ovat eri asioita.

Toimenpiteessä D *Rakennusten ja tilojen käytön joustavuutta parannetaan* on mainittu esimerkkinä käyttötapojen muutoksista toimistotilojen muuntaminen asuinkäyttöön. Käyttötarkoituksen muutokset pitää aina arvioida tapauskohtaisesti. Toimistotilojen muuttamisesta asuinkäyttöön ei ole kysymys vain arkkitehtonisesta tilallisesta ratkaisusta vaan laajavaikutteisesta kaupunkirakenteeseen liittyvästä muutoksesta. Tämän takia maininta toimistotilojen muuttamisesta asunnoiksi on huono esimerkki. Ensisijaisesti tulee hakea kestäviä, myös tilapäisiä, ratkaisuja vakaakäytön ongelmiin.

Luku II Yhdenvertaisuus ja osallisuus

Tavoitetila

Tavoitetila 2035 -osan ensimmäisessä kappaleessa todetaan arkkitehtuurilla vahvistettavan paikallista omaleimaisuutta ja alueiden houkuttelevuutta. Laadukkaalla arkkitehtuurilla voidaan myös voimaannuttaa sosiaalisesti haavoittuvia alueita. Keinoiksi tulee lisätä kaupunkisuunnittelu sekä kaupunki- ja asuntopolitiikka. Myös kolmanteen kappaleeseen pitää asuinalueiden eriytymistä käsittelevään kohtaan lisätä kaupunki- ja asuntopoliittiset keinot.

Luku III Talous ja kansainvälisyys

Luvun toisessa kappaleessa mainitaan julkiset hankinnat ja arkkitehtuurikilpailut keinoina edistää rakennetun ympäristön laatua. Maininta jää kovin yleispiirteiseksi. Tässä ja seuraavassa lauseessa tulee selvittää, kuinka ne edistävät laatua. Tavoitetilassa pitää esittää suuremmin kilpailujen ja rakennusperinnön välinen yhteys: arkkitehtuurikilpailut ovat oikein käytettynä hyvä ja toimiva keino vaalia rakennusperintöä.

Otsikostaan huolimatta luvussa ei käsitellä taloutta tai arkkitehtuurin roolia taloudellisen lisäarvon tuottajana. Arkkitehtuurilla taiteenalana on huomattava merkitys ja taloudelliset vaikutusmahdollisuudet niin kansallisesti kuin kansainvälisesti ja tämä tulee näkyä Apoli 2035 -ohjelmassa.

Toimenpiteet

Tässä luvussa on peräti viisitoista (15) toimenpidettä, jotka ovat hyvin erityyppisiä ja -tasoisia. Aiheina skenaarioiden ratkaiseminen, hankintaosaaminen ja arkkitehtuurikilpailut, vienti, digitaalisuus ja arkkitehtuurimatkailu. Viestin kirkastamista auttaa luvun jäsentäminen alaotsikoin.

Arkkitehtuurin luomaa lisäarvoa ei ole huomioitu myöskään toimenpiteissä.

Matkailun saama lisäarvo toki tunnustetaan. Toimenpiteeseen E *Suomen vetovoimaa arkkitehtuurimatkailumaana kehitetään* voisi lisätä arkkitehtuurikohteiden rinnalle myös kaupunkisuunnittelukohteet.

Toimenpide B *Hankintaosaamista vahvistetaan ja arkkitehtuurikilpailujen käyttämistä hankintojen välineenä lisätään* on esitettyssä muodossa ympäröivä. Kun kyseessä on Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma, toimenpiteen tulisi olla räväkempi ja kunnianhimoisempi.

Luku IV Merkitys ja identiteetti

Myös tässä luvussa toimenpiteitä on paljon (16) ja varsin hajanaisista aiheista: kiinteistöomaisuuden hoito, paikallishistorian keräys ja paikallisen identiteetin vahvistaminen, julkinen taide, rakennusperintö, vaikutusmahdollisuudet, erikoisosaaminen, populaari tiedotus, kirjoittajakoulu, arkkitehtitoimistojen viestintäosaaminen sekä arkkitehtuurinäyttely- ja tapahtumakulttuuri. Luvun kokonaisuus ei hahmotu. *Merkitys* otsikkona on outo, kun koko Apolin tavoite on tuoda esille arkkitehtuurin merkitystä. Toimenpiteiden karsiminen ja yhdistäminen tai luvun jakaminen terävöittäisi kokonaisuutta. Rakennusperinnön käsittely luvussa on jäänyt valitettavan ohueksi eikä saa ansaitsemaansa roolia ohjelmassa.

Kaupunkirakennustaide luo arkkitehtuurin lisäksi merkityksiä ja identiteettiä. Kaupunkitiloihin, kyläraitteihin ja asuinalueisiin liittyy paikkoja, jotka ovat asukkaille merkityksellisiä. Arkkitehtuurikeskustelussa on erityisesti korostettava yksittäisten rakennusten kontekstuaalisuutta: yhteinen rakennusperintömme muodostuu yksittäisten kohteiden muodostamista kokonaisuuksista. Ohjelmaan tulee lisätä arkkitehtuuri -sanalla yhdyksuntaan liittyviä termejä, kuten kaupunkikuva ja kaupunkirakennustaide. Esteettiset ja muut aineettomat arvot ovat osa arkkitehtuurin ja kaupunkikuvan kestävyttä. Tekstissä on mainittu Venetsian arkkitehtuuribiennaali ja tulevan Arkkitehtuuri- ja designmuseon matkailuarvojen korostaminen. Matkailun kohdalla tulee korostaa kestävyttä. Ensimmäisessä kappaleessa (*Baukultur*) ei ole tarpeen.

Toimenpiteet

Toimenpiteessä A *Arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristön arvostusta kasvatetaan* tulee valtion kiinteistöomaisuuden historiatietoisien hoidon lisäksi kannustaa myös kuntia ja kaupunkeja huomioimaan kiinteistöstrategioissaan kulttuurihistoriallinen näkökulma.

Toimenpiteestä C *Julkisen arkkitehtuurikeskustelun laatua parannetaan ja määrää lisätään* puuttuvat maininta olemassa olevista ja uusista arkkitehtuurijulkaisuista. Niilläkin on paikkansa arkkitehtuurikeskustelun kentässä. Finnish Architecture Navigator -verkkopalvelun olemassaolo perustuu merkittävilta osin Suomen Arkkitehtiliiton julkaiseman Arkkitehti-lehden tuottamiin ja hankkimiin aineistoihin ja arkistoihin. Lehteä ei ole käsitelty ohjelmassa, vaikka *Arkkitehti* on maan ainoa arkkitehtuurin aikakausjulkaisu. Lehti ei ole saanut viime vuosina enää kulttuurilehtien tukea ja sen ilmestymiskertoja on jouduttu vähentämään. Tässä valossa yksittäisen verkkopalvelun maininta yleisellä tasolla vuoteen 2035 suuntaavassa arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa ei ole perusteltua. Tämän yksittäisen palvelun lisäksi tulee mainita muitakin tärkeitä kanavia tai mahdollisia suuntia, joissa suomalaista arkkitehtuuria tuodaan esiin. Poliitiikan osalta tärkeä kysymys on, mihin julkinen tuki tässä toimenpidekokonaisuudessa halutaan kohdistaa. Mainittu uusien viestintämuotojen kehittäminen, kuten sähköiset julkaisut, ja yleisöjen saavuttaminen vaativat merkittäviä resursseja. Ohjelman tavoitteena voisi olla esimerkiksi toimijoiden julkisen rahoituksen kasvu tavoitetason toimintaa kohti.

Toimenpiteellä D pyritään vahvistamaan arkkitehtuuri- ja tapahtumakulttuuria. Tällä osa-alueella Suomi on jäljessä muuta Eurooppaa. Jotta suomalaista arkkitehtuurikulttuuria seurattaisiin kansainvälisesti aktiivisesti, pitää meidän johtaa keskustelua keskeisistä kansainvälisistä ilmiöistä. Ohjelmassa tulee linjata, millä toimenpiteillä ja resursseilla tämä saadaan aikaiseksi. Tavoitteeksi ei riitä, että uusi museo ja nykyiset toimijat hoitavat asian. Apurahoilla ja tuella tulisi mahdollistaa myös vakiintuneiden instituutioiden ulkopuolinen näyttely- ja toimintakulttuuri. Arkkitehtiliiton ja sen paikallisosastojen rooli arkkitehtuuritapahtumien valtakunnallisena järjestäjänä ei näy ohjelmassa. Vastaavasti Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituuttien roolia tapahtumien järjestäjänä ei toimenpiteissä ole huomioitu.

Luku V Koulutus ja tutkimus

Luvun alussa todetaan kaunistellen, että koulutuksen resurssit ovat osin heikentyneet. Pitäisi rehellisesti ja selkeästi sanoa resurssien heikentyneen. Ohjelmassa koulutukselle ja tutkimukselle asetettujen tavoitteiden toteuttaminen edellyttää päinvastoin resurssien huomattavaa lisäämistä.

Nykyisessä rahoitusmallissa pyritään huomioimaan alakohtaisilla kertoimilla koulutuksen erityispiirteet, mutta arkkitehtuurin osalta se ei ole riittävää. Osaksi opintoja on kuulunut perinteisesti työssäoppiminen, mikä pidentää opintoja ja pienentää yliopiston resursseja. Arkkitehtuurin opintojen tulisi mahdollistaa yhteensä vuoden työskentely oman alan tehtävissä kahtena luvallisena poissaololukukautena ilman, että tämä lasketaan opintojen kokonaiskeston.

Työvoimapulaa ja koulutuspaikkojen lisäämistä käsittelevä kappale tulee muotoilla toisin. Apolin tähtäin on suunnattu pitkälle ja tämän takia pitäisi välttää tiettyyn hetkeen viittaavia ilmauksia. On tarpeetonta korostaa, että yliopistot lisäsivät sisäänottoaan voimakkaasti 2020, koska tämän voi tulkita niin että työvoimatarpeeseen on jo vastattu. Tämä sisäänottomäärien nosto koski suurta osaa yliopistosektoria ja oli osa yhteiskunnan pandemiatukitoimia. Tämä ei riitä alan työvoimatarpeen turvaamiseksi tulevaisuudessa.

Tavoitetila

Ohjelmassa todetaan: “Arkkitehtikoulutus yliopistoissamme lukeutuu maailman parhaiden joukkoon ja se houkuttelee yhä useampia kansainvälisiä opiskelijoita.” Mitä “parhaaksi lukeutuminen” tässä yhteydessä tarkoittaa ja mikä on arkkitehtikoulutuksen yleinen tavoite ja tehtävä tulevaisuutta ajatellen? Arvokkaampaa olisi yrittää määritellä, mitä hyvä arkkitehtikoulutus on. Esimerkiksi: “Vuonna 2035 suomalaista arkkitehtuurialan koulutusta tarjotaan monipuolisesti ja laaja-alaisesti, hyvin resurssein. Arkkitehtuurikoulutuksen keskiössä on yhteisen ympäristön ja reilun, hyvinvoivan yhteiskunnan kehittäminen.”

Kansainvälisten opiskelijoiden houkuttelusta on kysyttävä, mihin kasvavalla määrällä pyritään? Sille ei ole esitetty toimenpide-ehdotusta. Maisteriohjelmat ottavat yhä enemmän vastaan ulkomaisia opiskelijoita, jotka kahdessa vuodessa eivät useinkaan ehdi integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Jos harjoittelupaikkaa ei Suomesta löydy, he lähtevät maasta. Tämän huomioiminen Apolissa osana kansainvälistymistä, arkkitehtuurin vientimahdollisuuksien kasvattamista ja työvoimatarpeen täyttämistä on tarpeen.

Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen osalta pitää korostaa arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön ymmärtämisen merkitystä. Tavoitteen tulisi olla esitettyä korkeammalla. Arkkitehtuurin ja laajemmin rakennetun ympäristön arvostus edellyttää käyttäjänsä ymmärrystä. Tämä pitäisi nähdä olennaisena ja välttämättömänä kansalaistaitona mediataitojen ja tietotekniikkaan liittyvien taitojen rinnalla.

Toimenpiteet

Tässä osiossa on peräti 17 toimenpidettä. Ne ovat yleisellä tasolla ja vaativat lisää konkretiaa sekä tarkennusta vastuualueisiin. Toimenpideotsikot eivät ole keskenään tasapainossa. Esimerkiksi otsikko C poikkeaa rakenteeltaan muista.

Toimenpiteessä A *Luovuuden, tiedon ja vastuullisuuden merkitystä arkkitehtikoulutuksessa korostetaan* keinoiksi esitetään kansainvälisiä kontakteja, tutkimusta ja erikoistumista. Tutkimuksen merkittävä lisääminen tarkoittaisi koko maan osalta radikaaleja kehityskulkuja; uusia apulaisprofessuureja, tutkimusryhmiä, tutkimuslaitoksia, tutkimusohjelmia, post-doc paikkoja, rahoitusta sekä tutkimuksen ja praktiikan selkeämpää yhteyttä. Jos nämä tuntuvat utopialta, eivät tavoitteet ja niille asetetut toimenpiteet ole kovin vaikuttavia tulevaisuutta ajatellen.

Toimenpiteessä B *Kestävä suunnittelu ja rakentaminen nostetaan koulutuksen läpäiseväksi periaatteeksi* vahvistamaan kestävästä rakentamisesta opintokokonaisuuksia. Tällä hetkellä arkkitehtikoulutuksessa kestävä suunnittelun teemat ovat opetusohjelmien tavoitteisiin jo monella tavalla integroitua ja koulutuksessa läpileikkaavia teemoja. Pitäisi olla itsestään selvää, että kestävä rakentaminen on lähtökohtana aina, sitä varten ei tarvita erityisiä "opintokokonaisuuksia". Kestävä rakentaminen ei ole muusta rakentamisesta irrallinen ilmiö.

Toimenpide C tulee olla muodossa "Arkkitehtuurin ja rakennusalan osaamisen laadusta ja mitoittamisesta huolehditaan tulevaisuuden tarpeita vastaaviksi".

Lopuksi

Kahdenkymmenen vuoden jälkeen uusi Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma on saanut pohjaksi vahvan nykytilan arvioinnin. Jotta ohjelma kestäisi aikaa, on eduksi mikäli asiakirjasta poistetaan yksityiskohtaiset viittaukset juuri tähän hetkeen. Ne kuuluisivat lähinnä perustelumission kaltaiseen asiakirjaan. Toimenpiteet, joilla ohjelmassa esitettiin hyviin tavoitteisiin päästään, elävät myös ajassa.

Ohjelman tavoitteiden saavuttamisen seuranta tarvitaan. Toivottavaa on, että Arkkitehtuuripoliittisesta ohjelmasta tulee parinkymmenen vuoden välein uusittavan strategian sijaan prosessi, jossa ohjelmaa seurataan, arvioidaan, ylläpidetään ja päivitetään säännöllisesti. Vision aikajänne voi olla pitkä, mutta viisitoista vuotta on liian pitkä aika ohjelman kestoksi.

Esitämme, että ohjelmaan kirjataan seurannan aikataulu sekä suunnitelma ohjelman mahdollisesta päivityksestä.

Helsingissä 24.3.2021

Suomen Arkkitehtiliitto

Henna Helander
puheenjohtaja